

Római kori villagazdaság részlete az aquincumi katonaváros és polgárváros között

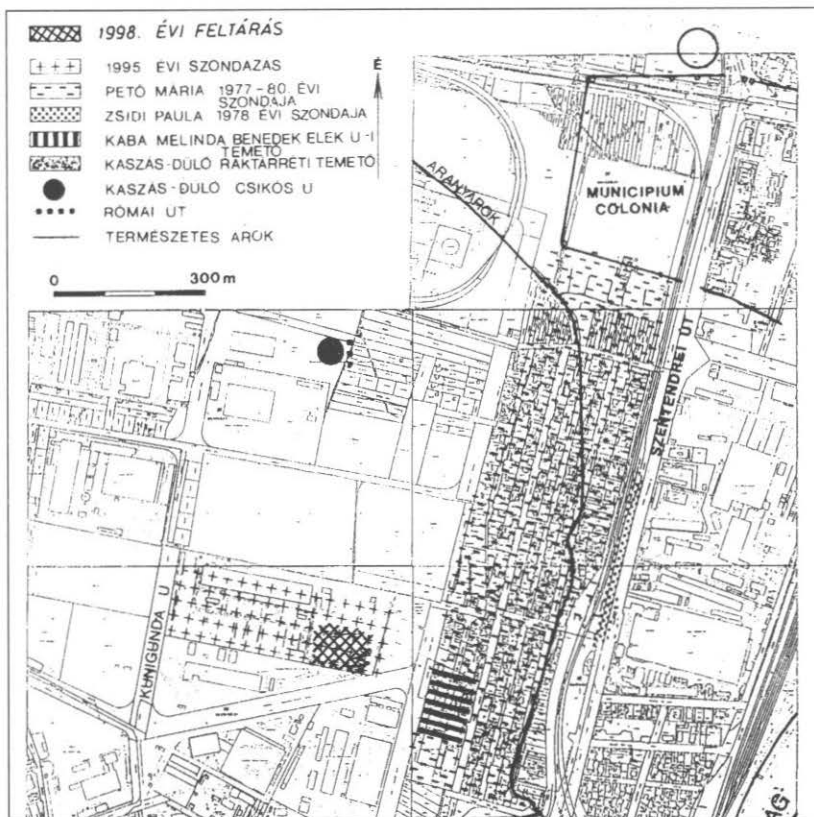
(Bp. III. ker. Szőlőkert utca 6.)

Az 1998. évi kutatás előzménye a polgárváros és a katonaváros közötti területen, az 1995-ben végzett szondázó jellegű feltárás volt, (1. kép) melynek során épületre utaló maradványokat (kőfal és falfestménytöredékek) figyelhettünk meg. (ZSIDI 1996, 66) E kutatás eredményeinek alapján a területen 1998-ban építkezni kívánó BUDMIL Kft. számára – a BTM szakhatósági jogkörével élve – előírtuk a megelőző feltárást, miután az új épület tervezett pinceszintje elérte a korábban feltárt falmaradványok tetejét. A feltárásra két részletben került sor, részben az építkezéssel egyidőben. A pince területének déli részét március – áprilisban, az északi részt pedig június-júliusban tártuk fel, a rendelkezésre álló összesen 41 munkanap alatt. A feltárás – az előzetes eredmények alapján – egy villagazdaság peremének több periódusát hozta felszínre, (2. kép) a 2.-4. századból. Előkerültek azonban objektumok a terület római kori használatának, a villagazdaság létesítését megelőző időszakából, valamint a

Details of a Roman Period villa farm between the Military and Civil Towns in Aquincum

(Bp., District III, 6 Szőlőkert Street)

The 1998 excavation was preceded by the opening of test trenches in this area, located between the Military and Civil Towns during 1995 (Figure 1). During the course of the investigations, remains indicative of a building (stone wall and fragments from a wall painting) were observed (ZSIDI 1996, 66). On the basis of these research results, referring to the administrative authority of the Budapest History Museum, the BUDMIL Ltd. which had intended to develop the area in 1998, was requested to support preventive excavations. This was made necessary by the plans, according to which the basement level of their new building would have reached the level at which wall remains had been recovered. Excavations were carried out in two stages, one of them simultaneously with the construction itself. The southern section of the investigated area was excavated in March and April, while the northern portion was uncovered during June and July. The project

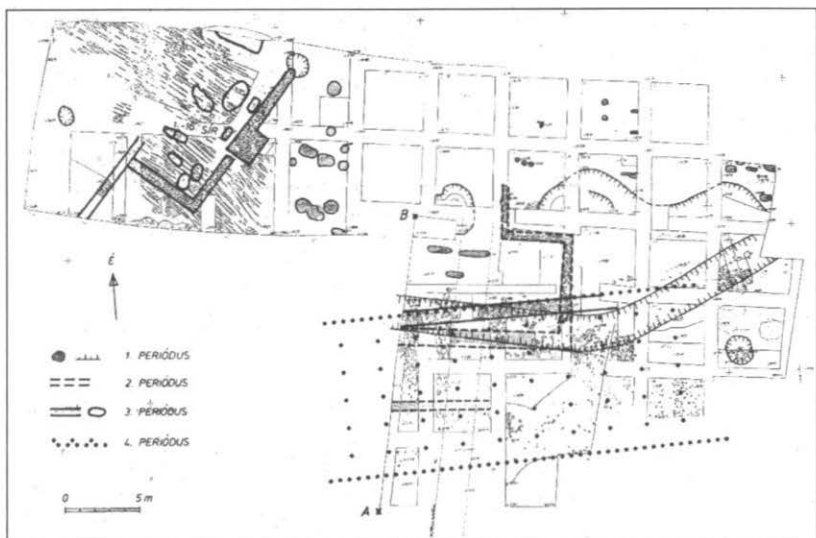
1.kép: Az aquincumi polgárváros és katonaváros közötti terület az 1995. évi és az 1998. évi feltárások jelölésével

Figure 1. The area between the Civil and Military Towns of Aquincum with the 1995 and 1998 excavation plans

gazdaság épületeinek felhagyását követő időszak emlékei is.

A feltarandó területet mintegy 180-200 cm vastagságban újkori törmelékkel feltöltés fedte, (3. kép) mely az 1970-es évektől folyamatosan került a területre. Ez alatt szürkés humuszos

took altogether 41 workdays. On the basis of preliminary results it may be said that these excavations brought to light features from various periods at the edge of a villa farm dated to the AD 2nd - 4th centuries (Figure 2). Other features

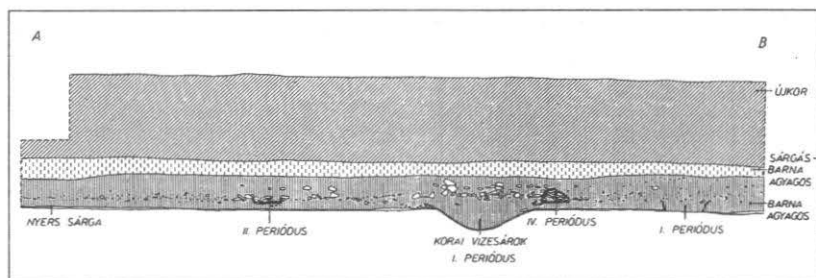

2.kép: A feltárás alaprajza a különböző periódusok feltüntetésével
 Figure 2. Excavation plan showing various periods of the site

réteg következett, átlagosan 60 cm vastagságban. A réteg vastagsága változó volt, a terület északi részén vékonyabb, a déli részen vastagabb. Ezt követték a római kori kultúrrétegek. A leletek alapján a mintegy 300-350 évet átfogó időszak több periódusának maradványai mindössze 40-50 cm vastagságban maradtak ránk, elkülönítésük ezért sokszor igen nehéz feladat volt. A legkorábbi periódus objektumainak nagy részét már az altalajba vágták. A délkelet felé erősen lejtő altalaj sárga homokos, illetve kisebb foltokban világos szürke agyagos volt. A terület északnyugati ré-

teg found at this site, however, come from a time predating the Roman occupation as well as the establishment of the villa farm. Other finds are dated to the time when the farm's buildings must already have been abandoned.

The area to be excavated was covered by a 180-200 cm thick layer of Modern Age rubble (Figure 3), which had been continuously dumped there from the 1970's. Below this, a gray humus layer at an average depth of 60 cm was identified. The thickness of this layer varied. It was thicker in the

3.kép: Észak-déli metszet az ásattási terület nyugati részén
 Figure 3. North-south section of the excavated area in its western part

szén a homokos altalajban egy egykori feltörő forrás homokkő kiválást okozott, amely a víz sugaras feltörésének bordáit megőrizte. (4. kép) Valószínűleg éppen a forráskitörésből, mely a feltárási területtől délnyugatra lehetett, elfolyó vizet vezette el az eredetileg természetes árok, amely a terület kiemelkedő részének aljában húzódott, s melyre még a római korban is szükség volt.

Feltehetően a közeli forrásvíz okozta azt, hogy a területről származó 13 db érem állaga igen rossz volt, és a nagyfokú korrodáltság következtében egyharmadukat meg sem lehetett határozni. A meghatározható érmek a 2. század közepétől a 4. század legvégéig egyenletes megoszlást mutatnak. Az érem leleteken kívül jelentős mennyiségű import (sigillata) és házikeramia, valamint bronz viseleti és használati tárgyak kerültek elő. Jellemző leletek a bronz

northern section of the area but became thicker towards the south. It was followed by the Roman Period culture bearing layers. On the basis of finds, a time interval spanning 300-350 years was determined, represented by a 40-50 cm thick deposit. Distinction within this deposit, however, was often very difficult. The majority of the earliest features were dug into the subsoil. This subsoil, strongly slanting towards the south, was yellow and sandy. It also contained clay in the form of smaller, light gray spots. According to the geological analysis a former spring resulted in the formation of sandstone here, which still retains the radial pattern caused by the water flowing across its surface (Figure 4). It was probably this spring (located southwest of the excavated area), whose water output was channeled into the orig-

4. kép: A római kori sírkert fala, alatta a feltörő forrásvíz okozta homokkő bordákkal

Figure 4. The wall of the Roman Period graveyard, with ridges deposited by the spring below it

íróvesszők (stílus), az ezüst berakású áttört korongfibula, valamint a tucatnyi vas patkó és vas sarló, (5. kép) melyek az előkerülés alapján a legkésőbbi periódushoz tartozhattak. Külön figyelmet érdemel a késői falba másodlagosan beépített szobor töredék, (6. kép) valamint a többretegű, több periódushoz tartozó falfestmény töredékek. (7. kép)

Mint azt már említettük, a leletanyag részletekbe menő vizsgálata nélkül, a területen egyelőre négy nagyobb periódust különíthettünk el. A legkorábbi periódust (1.) a gerenda árkokkal, cölöplyukakkal jelzett rendszer jelenti, melyhez tartozónak véljük a körbefutó, kővel jelzett szélű víz elvezető árkot is. Annál is inkább, miután ezek a faszerkezetű építményre utaló maradványok az árok-

inally natural ditch running along the bottom of the area's elevated section, and which was also used for drainage during the Roman Period.

It was presumably due to the proximity of spring water that the preservation of the 13 coins from this area was so remarkably poor. One third of these finds were so

badly corroded that not even their inscriptions could be read. The identifiable coins were evenly distributed between the middle of the AD 2nd to the very end of the 4th century. In addition to the coin finds, quantities of imported ceramics (Samian ware) and domestic pottery as well as bronze objects and pieces of attire could be recovered. Characteristic finds include bronze writing pins (stylus), an open-work disc fibula with silver inlay, a dozen iron horseshoes and a sickle (Figure 5) which, on the basis of their positions, all came from the latest period. The fragment of a statue, built into the late wall in a secondary position, deserves particular attention (Figure 6), as well as the multi-layered wall painting fragments

5.kép: Vaspatkók és vassarló a legkésőbbi, 4. periódusból

Figure 5. Iron horseshoes and iron sickle from the latest Period 4

tól délre nem jelentkeztek, tehát a rendszer az árok által közrefogott területen belül helyezkedett el. Miután az építménynek csak a szint alatti ré-

that represent several periods (Figure 7). As mentioned previously, four major periods may be distinguished at this site prior to the detailed study of the find material. Of these, the earliest (Period 1) is marked by a system composed of a timber ditch and several post holes. The drainage ditch running around the area, with its edge marked by stones, is also thought to have belonged to the same system. This is supported by the observation that such remains, indicative of wooden house structures, have not been identified south of the drainage ditch, that is, the set of structures located within the area surrounded by the drainage ditch. Since parts of this building were preserved only below the surface, and even those survived in a re-filled, carefully

6.kép: Szobortöredék a 2. periódusból

Figure 6. The fragment of a statue from Period 2

7.kép: Geometrikus díszítésű, többrétegű falfestmények a 3. periódusból

Figure 7. Multi-layered wall paintings with geometric decoration from Period 3

szei maradtak ránk, azok is csak kiszedett és gondosan (tömörítve) visszatöltött formában, sem abszolút időrendjét, sem pedig rendeltetését nem tudjuk pontosan meghatározni. Feltehető azonban, hogy a villagazdaság kiépülése előtt, a markomann háborúk előtti időszakban volt használatban, s rendeltetése azonban – a közeli forrást és a temetőt (az ún. Benedek Elek utcai városi temető) figyelembevételével, – inkább kultikus mint gazdasági, ill. lakócélnú lehetett.

A következő periódust (2.) elsősorban a terület déli részén figyelhettük meg. Jellegzetessége az igen sekély, de határozott szélű falkiszedésekbe (?) visszatöltött apró falfestmény-, habarcs- és épülettörmelék. Ez a törmelékanyag a vízvezető árok iszapos

condensed form, neither its absolute chronology nor its function could be precisely identified. It may be hypothesized, however, that it was in use prior to the construction of this villa farm, during the period preceding the Marcomannic Wars. It seems, however, that it had a cultic rather than economic or dwelling function,

given the proximity of a nearby spring and cemetery (the so-called Elek Benedek Street Municipal Cemetery).

The next period (2) could be observed predominantly in the southern section of the excavated area. It was characterized by fragments of wall-paintings, plastering and rubble, deposited in a shallow but well defined depression that could provisionally be interpreted as the place where a wall had been removed. This type of rubble was also found on top of the silted fill found in the drainage ditch. On the basis of the little information at our disposal, it is not possible to decide whether the place of the removed wall was re-filled with coeval rub-

betöltésének tetején is megtalálható. A rendelkezésünkre álló kevés adat alapján nem eldönthető, hogy a falkiszedéseket saját bontási anyagával töltötték-e fel, vagy pedig a villagazdaság más, közeli épületéből szállították ide. A periódushoz tartozó, az északi részen még némileg megmaradt kőfalak, melyek egy részét a későbbi időszakban is használták, azonban nem utalnak vakolt, festett kivitelre. Annyi mindenesetre bizonyos, hogy a 2. periódusban itt álló építmény felszámolását követően a beépített terület határa ismét északabbra tolódott.

A 3. periódus jellegzetes építménye a széles, kelet-nyugati fal, melyet részben a 2. századi periódus egy falalapjára alapoztak, s helyzete, valamint kötőanyag nélküli szerkezete alapján a majorság egyik kerítőfalának gondolhatunk. Ehhez a periódushoz tartozhatott a kutatási terület nyugati részén előkerült sírkert is. A zárt, díszes oldalával befelé forduló, egyébként egy északkelet-délnyugati kerítésfal(?)hoz épített, mintegy 10 x 5 méteres területen 17 sírt tudunk feltárni. A sírok valamivel több mint a fele csontváz (köztük téglasír is) volt, de illeszkedve hozzájuk előkerültek szegényes melléklettel ellátott szórt-hamvas sírok is. A temetőrész leletei hozzásegítenek a periódus abszolút idejének meghatározásához. Mind a használati és az igen szegé-

ble, or whether the fill originates from another, nearby building of the villa farm. Stone wall remains, partially preserved in the northern section of the excavated area and dating to the same period, however, show no signs of plastering or wall paintings, although some of their stones were evidently re-used in later periods. It seems to be certain, however, that following abandonment of the Period 2 building that had stood here, the border of the habitation area was expanded towards the north.

One wall running east to west was a characteristic structure representing Period 3. It was partially built on the foundations of the wall built during the AD 2nd century. On the basis of its position and its dry masonry structure it may be hypothesized that this wall surrounded the villa farm. A graveyard found in the western section of the excavated area may also have belonged to this period. Seventeen graves could be excavated in the approximately 10 x 5 m area along the fencing wall that ran northeast-southwest and whose inner side was decorated. More than half of the graves were inhumation burials (including brick-covered graves). However, an adjacent set of scattered-ash cremation graves was also

nyes viseleti tárgyak, valamint az éremleletek a 3. század második felére helyezik a sírkert használatát. Ehhez a periódushoz tartozhattak a kelet-nyugati irányú kerítőfal omladéka között talált nagyméretű falfestmény töredékek is, amelyek feltehetően a közelben álló díszesebb épületből származhattak.

A leletek alapján számolnunk kell egy legkésőbbi (4.) periódussal is, melyet a kidőlt kelet-nyugati kerítésfal omladékának tetején figyelhettünk meg. A vízszintesre planírozott, elegyengetett köves felszínt, mely a kerítésfal irányát követve kelet-nyugati irányú volt, talán útként használhatták, a felszínén előkerült érmek alapján a 4. század legvégén is. Erre utalnak az innen előkerült patkó leletek is. A villagazdaság területét ekkorra már vagy felhagyták, vagy a termelés kisebb területre zsugorodva, a korábbinál szűkebb keretek között folytatódott.

Előkerült a feltárás során három kút is, melyeket sajnos a rövid határidő és az igen magas talajvíz következtében nem tudtunk feltárni. Tartalmuk jelenleg az új épület alatt sértetlenül megtalálható. A fentiekből következően a kutak periódushoz sorolása bizonytalan. Csupán a sírkert keleti fala alatt lévő kútról állíthatjuk, hogy az az első két periódus valamelyikéhez tartozhatott.

found that contained but modest grave goods. Finds from the cemetery's excavated section are of help in identifying absolute dates for this period. Both mundane artifacts and pieces of attire from these graves, as well as the coin finds, date the graveyard to the second half of the AD 3rd century. Fragments of a large wall painting, recovered from among the rubble of the fencing wall running east to west and supposedly originating from the decorated building nearby, must also date to the same period.

On the basis of the recovered finds, one must also reckon with another period (4), the latest at this site. Remains of this period could be observed on top of the rubble originating from the ruined east-west fencing wall. The leveled, horizontal stony surface, which ran along the east-west path of the fencing wall, was perhaps used as a road even at the very end of the AD 4th century, as is shown by the coins recovered on its surface. The area of the villa farm had either been abandoned by that time, or reduced production was limited to a smaller area than during earlier periods.

Three wells were also found during the course of excavations here. Unfortunately, owing to the pressing deadline and the high water

Az aquincumi topográfia jelenleg ismert rendszerébe az újonnan feltárt emlékek 2. és a 3. periódusai illeszthetők be legbiztosabban. Az előkerült maradványok valószínűleg ugyanakkor a villagazdaságnak a déli részét alkották, amelyhez a mostani feltárás területétől északra, 300-350 méternyi távolságra, a Kaszásdűlő-Csikós utcai villa néven ismertté vált épület is tartozott. (ZSIDI 1994)

Zsidi Paula

Irodalom – Literature

ZSIDI 1994 – ZSIDI, P., Die römische Villa von Kaszás-dűlő – Csikós utca und die Frage der Villen im Territorium des Munizipiums von Aquincum. Balácai Közlemények III (1994) 292-311

ZSIDI 1996 – ZSIDI P., Római kori beépítettség kutatása az aquincumi polgárváros és a katonaváros közötti szakaszon. Aquincumi Füzetek 2 (1996) 63-68

table, these features could not be investigated extensively. Their contents, however, remained undamaged and is preserved under the modern building. As a result of these difficulties, however, the dating of these wells is uncertain. It is only the well identified under the eastern wall of the graveyard that can alternatively be assigned to one of the first two periods.

Periods 2 and 3 represented by the newly discovered monuments fit best within the presently known system of archaeological topography in Aquincum. It is likely that the settlement remains discovered belonged to the southern section of the same villa farm, whose other building was discovered 300-350 m to the north of the present excavation area and is known as the Kaszásdűlő – Csikós Street site (ZSIDI 1994).

Paula Zsidi